

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ І КРЕДИТ

УДК 336.77 (477): 339.727

Є. С. Осадчий,

аспірант,

кафедра менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КРЕДИТНА ЕКСПАНСІЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

У статті досліджено проблемні питання експансії іноземного капіталу в банківську систему України. Виділено особливості сучасного етапу розвитку кредитного ринку України, зокрема вплив іноземного капіталу на його функціонування. Запропоновано рекомендації щодо регулювання процесів впливу іноземного капіталу на вітчизняний кредитний ринок.

Ключові слова: іноземний капітал, корпоративний борг, кредитна експансія, економічні дисбаланси.

В статье рассмотрены проблемные вопросы экспансии иностранного капитала в банковской системе Украины. Детально рассмотрено особенности влияния иностранного капитала на функционирование кредитного рынка. Предложено рекомендации по регулированию процессов влияния на отечественный кредитный рынок.

Ключевые слова: иностранный капитал, корпоративный долг, кредитная экспансия.

The article investigates the problem questions of credit expansion foreign capital in Ukrainian banking system. The special features of modern period of development Ukrainian's credit market are selected, specifically the influence of foreign capital on its functioning. Also there are recommendations about regulation influence processes of foreign capital on national market.

Key words: foreign capital, corporate debt, credit expansion, economic unbalance.

Залучення нашої країни до процесів глобалізації світової економічної та фінансової системи зумовлює перенесення більшості позитивних і негативних явищ зовнішнього світу в українські умови, що має відповідні наслідки для розвитку фінансово-банківської

системи. Важливо відмітити те, що присутність іноземного банківського капіталу впливає в більшій мірі на стабільність національної банківської системи, ніж на ефективність її діяльності.

Останнім часом питання проникнення іноземного капіталу в банківський сектор України стало предметом дискусій багатьох вітчизняних економічних шкіл. Детальному аналізу наслідкам діяльності банків з іноземним капіталом присвятили свої праці відомі науковці та економісти: Геєць В., Полозенко Д., Міщенко В., Рубан О., Савлук М., Сугоняко О., Смовженко Т., Другов О., Барановський О., Шелудько Н.. Дискусії ведуться з питань вартості кредитів та депозитів, поступового витіснення з окремих сегментів ринку банківських послуг банків з національним капіталом, виведення капіталу за межі держави, зменшення податкових надходжень до бюджету країни.

Проте наукові публікації та дискусії, які присвячені питанню присутності іноземного капіталу в банківській системі України, не несуть чіткого розуміння проблеми кредитної експансії.

Експансія іноземного капіталу є діяльністю фінансової системи, яка склалася ще в 70-ті роки ХХ ст., і набула розвитку в 90-х роках. Характерними ознаками прояву глобалізації та міжнародної інтеграції у сфері фінансових відносин є створення міжнародних фінансових інституцій, входження іноземного капіталу в національні фінансові ринки й посилення його впливу на розвиток національних фінансових систем.

В Україні криза банківської системи стала наслідком надмірної кредитної експансії упродовж 2005—2007 рр. Аналіз даних табл. 1 свідчить, що темпи приросту обсягів кредитування за вказаний період були дуже високими і в середньому становили близько 70 % за рік. Лиш у 2008 році, в момент виникнення кризи, темпи приросту кредитування дещо знизились і за 11 місяців становили 57,3 %. При цьому темп зростання ВВП за 2005—2007 рр. у середньому становив близько 5,8 % за рік. Таким чином, темп зростання обсягів кредитування українськими комерційними банками перевищував темп і зростання ВВП майже у 10 разів (табл. 1, рис. 1).

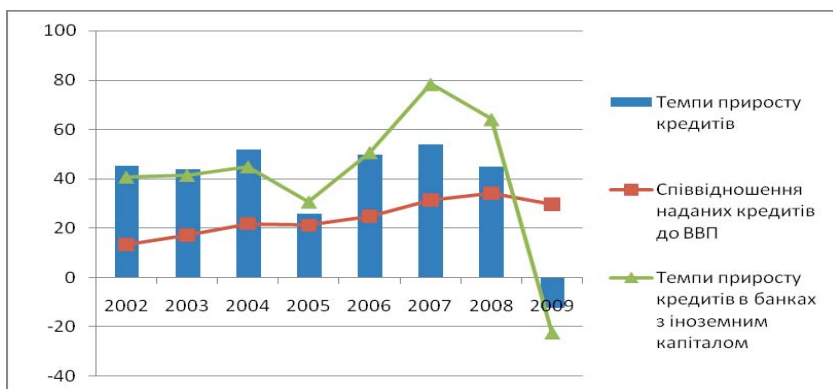
Високі темпи кредитування української економіки стали можливими завдяки збільшенню сум зовнішніх запозичень на світових фінансових ринках. Грошові ресурси за межами країни за вказаний період були значно дешевшими, ніж на внутрішньому ринку, тому банки нарощували свої борги. Зокрема, зовнішній борг банківської системи зріс із 2,262 млрд доларів у 2005 році до 30,971 млрд доларів у 2008 році, тобто у 13,7 разу. З цієї суми

лише на короткостроковий борг припадає понад 11,7 млрд доларів. Левову частку цих коштів з процентами необхідно було повернути у 2009 році. Проте криза у банківській системі, спровокована відпливом коштів із депозитних рахунків у жовтні 2008 року, та стрімка девальвація курсу гривні робить проблематичним повернення запозичених коштів інвесторам (табл. 2).

Таблиця 1

**ВИМОГИ БАНКІВ ЗА КРЕДИТАМИ, НАДАНИМИ
В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ у 2002—2008 рр.**

Період	Усього, млн грн	Темп зростання, %	У тому числі			
			у національній валюті		в іноземній валюті	
			млн грн	%	млн грн	%
2002	42 035	—	24 463	58,20	17 572	41,80
2003	67 835	161,4	39 563	58,32	28 272	41,68
2004	88 579	130,6	51 207	57,81	37 372	42,19
2005	143 418	161,9	81 274	56,67	62 144	43,33
2006	245 226	170,9	123 783	50,54	121 443	49,46
2007	426 863	174,1	213 798	50,09	213 065	49,91
2008	733 919	171,93	300 132	40,89	433 787	59,11

**Рис. 1. Динаміка темпів приросту кредитів
наданих суб'єктам господарювання**

Таблиця 2

**ВИМОГИ БАНКІВ ЗА КРЕДИТАМИ, НАДАНИМИ В ЕКОНОМІКУ
УКРАЇНИ (ЗА ЦІЛЬОВИМИ ВКЛАДЕННЯМИ) у 2002—2008 рр.**

Період, роки	Усього, млн грн	У тому числі					
		У поточну діяльність			У інвестиційну діяльність		
		Усього, %	у національній валюті, %	в іноземній валюті, %	Усього, %	у національній валюті, %	в іноземній валюті, %
2002	42 035	94,4	58,5	41,5	5,6	53,4	46,6
2003	67 835	93,5	58,8	41,2	6,5	50,9	49,1
2004	88 579	90,8	59,2	40,8	9,2	43,9	56,1
2005	143 418	84,4	60,6	39,4	15,6	35,5	64,5
2006	245 226	79,6	56,7	43,3	20,4	26,2	73,8
2007	426 863	77,8	56,2	43,8	22,2	28,6	74,4
2008	733 919	76,6	50,5	49,5	23,4	25,8	74,2

Практика свідчить, що під впливом цілої низки негативних чинників відбулося значне погіршення якості банківських активів. Справа в тому, що протягом останніх двох років політика банків була спрямована на підвищення темпів кредитування поточної діяльності та споживче кредитування. Дані табл. 2 свідчать, що частка кредитів інвестиційного призначення за три останні роки дорівнює в середньому 22,0 % за рік у загальному обсязі наданих кредитів. Крім цього, практично 45,5 % (середній показник) кредитів надавалося в іноземній валюті, оскільки їх ціна була значно нижчою. Комерційні банки не звертали уваги на те, що більшість позичальників не отримує дохід в іноземній валюті і за умов девальвації гривні сплата відсотків та повернення кредитів стануть проблематичними, що негативно вплине на всю банківську систему.

Спостерігається чітка тенденція до різкого зростання зовнішньої заборгованості в корпоративному секторі економіки. На кінець першого півріччя 2007 року зовнішній борг банків та підприємств підвищився більш ніж на 30 млрд дол., тобто в 2,5 разу, і досяг майже 50 млрд дол. При цьому в структурі сукупного зов-

нішнього боргу України, який на цей період становив 65,4 млрд дол., сталися суттєві зрушення у бік збільшення частки боргів приватного сектору: з 51 % у липні 2005 року до 76,3 % 2008 році (рис. 2).

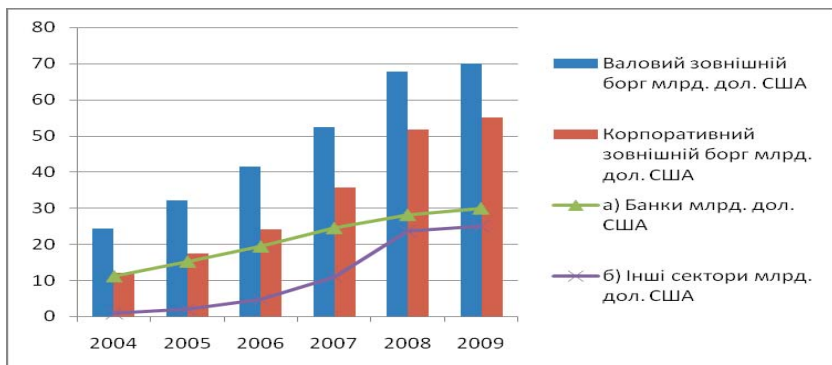

Рис. 2. Динаміка й структура валового та корпоративного зовнішнього боргу України

Отже, спостерігається яскраво виражений феномен боргової експансії корпоративного сектору, який має подвійну дію. З одного боку, це свідчить про певний рівень зрілості українського бізнесу та його здатності залучати капітал міжнародних ринків, а отже, зростання інвестиційних можливостей економіки, з другого — з'являються чіткі сигнали загострення ризиків і зростання рівня вразливості економіки перед шоками цін світових ринків, відсоткових ставок, валютного курсу та змін настроїв інвесторів на світових фінансових ринках [3, с. 4].

Як свідчить практика, у часи тривалого економічного зростання банківська система має тенденцію до надмірної кредитної експансії. Зворотною стороною цього процесу є погіршення якості кредитного портфеля. Водночас стрімке зростання обсягів кредитування утруднює для регулюючих органів моніторинг якості кредитного портфеля банків через його швидку зміну [4, с. 10].

Головною передумовою фінансової кризи за умов глобалізації фінансових ринків стало перетворення лідерів світового банківництва на інститути обслуговування спекулятивних потоків міжнародного капіталу. Майже 2 трлн дол. — щоденний обсяг операцій на світовому валютному ринку. За експертними оцінками, лише 5—7 % їхньої загальної суми пов'язані з реальною економікою, а решта — спекулятивні трансакції [5, с. 40].

Спекулятивний капітал практично не реалізується в економіці, тому що функціонально проявляється через вкладення в короткотермінові активи, інакше спекулятивний прибуток не може бути отриманий, тому фінансові спекулянти уникають довгострокових вкладень.

Розвиток фінансових ринків тісно пов'язаний з активністю проведення зовнішньоторговельних операцій: платіжний баланс держави являє собою в ідеалі рівновелике поєднання балансу руху капіталів з торговельним балансом. На практиці досягти врівноваженості вказаних двох частин досить важко і платіжний баланс має або позитивне, або від'ємне сальдо. Постійна картина від'ємного платіжного балансу (коли імпорту перевищує експорт) сигналізує про кризову загрозу фінансовій системі країни. В цьому випадку додаткові потреби в іноземній валюті компенсуються надлишком екзогенного надходження коштів, коли їх притік нівелює наявні зовнішньоторговельні проблеми [6, с. 44].

Така ситуація характерна для багатьох ринків, що розвиваються, у т.ч. і для України. У передкризовий період занижений валютний курс спричиняє підвищений попит на валюту і збільшує обсяги імпорту. При цьому погіршується сальдо торговельного балансу. Врівноваження попиту і пропозиції на валюту досягається за рахунок термінових іноземних валютних ін'єкцій (більшою мірою це кредитні трансші міжнародних фінансових організацій і сек'юритизовані позики, меншою — прямі і портфельні іноземні інвестиції).

Тому результатом недостатнього (а на прикладі України, нестабільного) рівня зовнішнього фінансування і слабкості внутрішніх джерел відтворення склалася загрозлива ситуація для стабільності національної валюти. Впродовж 2007—2008 рр. спостерігалася значне нарощення обсягів кредитів, виданих у іноземній валюті та на споживчі цілі, на фоні постійного падіння макроекономічних показників. Указані явища дали змогу вітчизняним ученим зробити висновок про присутність спекулятивного капіталу в національній економіці.

На значне подорожчання кредитних ресурсів у національній валюті впливає активне використання іноземної грошової маси, що фактично означає довгострокове кредитування урядів країні-емітентів. У свою чергу це впливає на зростання їх економік, підвищення конкурентоспроможності і, відповідно, зниження економічного потенціалу власної країни. Оскільки наслідки використання валюти в країні-емітенті і країні-реципієнті різні, це означає, що і ставлення до цієї валюти та її поведінка на фінансових ринках таких країн відрізняється. Очевидною є неоднозначність функціонування грошових систем різних країн [7, с. 17].

РІВЕНЬ ДОЛАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Депозити залучені в іноземній валюті, млрд грн	19,7	30,2	45,5	70,1	89,8	157,5
Частка в загальній структурі депозитів, %	31,9	36,4	34,3	38,1	30,1	44,0
Кредити, надані в іноземній валюті, млрд грн.	28,3	37,4	62,2	121,4	204,5	341,8
Частка в загальній структурі виданих кредитів, %	41,7	42,2	43,4	49,5	50,7	55,2

У доларизованій економіці, де одночасно іноземна та національна валюта виконують функції грошей, деформується дія каналів трансмісійного монетарного механізму, що суттєво підвищує невизначеність у монетарній сфері, посилює вплив монетарних шоків і ризики боргової кризи.

У зв'язку з цим, боротьба з доларизацією як фінансово-економічним явищем та з її ризиками стає важливим напрямом політики НБУ як необхідна умова збереження контрольованості монетарної сфери. Проте в умовах активного входження іноземних банків, які володіють дешевими і довгими валютними ресурсами і мають більшу самостійність у здійсненні своєї діяльності, вирішення зазначеного завдання може суттєво ускладнитися.

Висновок. Захист національної економіки від руйнівних властивостей глобалізації за рахунок вибудовування бар'єрів і зменшення відкритості економіки для зовнішніх товарних і фінансових потоків є пріоритетними напрямками в роботі Уряду та Національного банку України.

Українські економісти вважають доцільними такі заходи, покликані захистити національні інтереси у банківській сфері [8—10]:

- НБУ розглянути можливість часткового обмеження участі іноземного капіталу у банківському секторі України, зокрема, перебачити перехідний період, протягом якого на присутність філій іноземних банків на території України запроваджується квота (на рівні 50 % статутного капіталу банківського сектору України);

- НБУ надавати дозвіл на відкриття філій в Україні іноземним банкам, міжнародний кредитний рейтинг яких є не нижчим «АА» за шкалою Standard&Poore's або аналогічним показником Moody's;

- Мінекономіки, НБУ в умовах відкриття філій іноземних банків в Україні та враховуючи недостатній рівень кредитування наукоємного сектору економіки, розглянути можливість введення зобов'язань для іноземних банків щодо надання пільгових кредитів підприємствам високотехнологічного сектору економіки;

- НБУ запровадити заходи щодо підвищення платоспроможності банківської системи, зокрема, розглянути можливість щодо підвищення нормативу адекватності капіталу банків (до 12 %); частково скасувати податок на прибуток, у разі його направлення на збільшення власного капіталу банків;

- Мінфіну, Нацбанку України сприяти розширенню сегменту банків з державним капіталом та підвищенню їхньої ваги у банківській системі, зокрема сприяти збільшенню капіталізації Ощадбанку, оцінити можливості створення поштового, транспортного, іпотечного, земельного державних банків;

- Кабміну України прийняти заходи щодо належного функціонування Українського банку реконструкції та розвитку;

- НБУ розширити перелік та посилити вимоги до публічної інформації про фінансовий стан, власників і структуру управління банків;

- Мінфіну та НБУ рекомендувати вітчизняним банкам для збільшення капіталізації використовувати механізм публічної емісії акцій, що дозволить залучити додатковий капітал і зберегти контроль над банками.

Література

1. Ковзанадзе И. Системные банковские кризисы в условиях финансовой глобализации / И. Ковзанадзе // Вопросы экономики. — 2002. — № 8. — С. 89—96.

2. <http://www.newsukraine.com.ua/news/i20380>

3. Буковинський С. А. Зростання корпоративного зовнішнього боргу України: макроекономічні наслідки та ризики для економіки / С. А. Буковинський, А. А. Гриценко, Т.Є. Унковська // Фінанси України. — 2007. — № 10. — С. 3—18.

4. Береславська О. Чинники курсової нестабільності в Україні / О. Береславська // Вісник НБУ. — 2009. — № 2. — С. 8—14.

5. Осадчий Є.С. Вплив іноземного капіталу на інфляційні та кризові процеси в Україні / М. І. Дибя, Є.С. Осадчий // Фінанси України. — 2009. — № 11. — С. 35—46.

6. Корнєєв В. В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках / В. В. Корнєєв. — К.: Основа, 2007. — 376 с.

7. Коптах О. Ризики сучасної грошової системи та перспективи її розвитку / О. Коптах // Вісник НБУ. — 2008. — № 9. — С. 15—20.

8. Другов О., Рисін В., Сениц І. Екологія і перспективи розвитку банківських систем Польщі та України // Вісник НБУ. — 2007. — № 5. — С. 8—11.

9. Уманців Ю. Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки // Вісник НБУ. — 2006. — № 10. — С. 60—65.

10. Міценко В., Набок Р. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни // Вісник НБУ. — 2005. — № 11. — С. 38—44.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2010 р.

УДК 339.984 : 330.34

В. В. Токар,

канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОПТИМІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОСТКРИЗОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ

У статті досліджено посткризову мобілізаційно-інноваційну модель економіки України. Основну увагу у присвячено інституційній оптимізації національної банківської системи.

Ключові слова: мобілізаційно-інноваційна модель, інституційні блоки, посткризова модель співрозвитку, національна банківська система.

В статье исследуется посткризисная мобилизационно-инновационная модель экономики Украины. Основное внимание уделено институциональной оптимизации национальной банковской системы.

Ключевые слова: мобилизационно-инновационная модель, институциональные блоки, посткризисная модель соразвития, национальная банковская система.

This article researches the post-crisis mobilization innovation model of Ukrainian economy. The main attention is devoted to the ways of the institutional optimization of the national banking system.

Key words: mobilization innovation model, institutional blocs, post-crisis co-development model, national banking system.

Постановка проблеми. Здатність фінансової системи адаптуватися до глобальних викликів (світова фінансова криза), оптимізуючи структуру відповідно до середньострокових і довгострокових цілей, виступає важливою складовою інтегральної національної конкурентоспроможності. Подібні вимоги висуваються і